

Uticaj sušenja raspršivanjem na kvalitet retentata u prahu (Effect of Spray Drying of Retentate Powder Quality)

Dr. Mansour ZAHER, prof. dr. Marijana CARIĆ
Tehnološki fakultet, Novi Sad

Izvorni znanstveni rad — Original Scientific Paper

Prispjelo: 1. 3. 1988.

UDK: 637.66.047.791

Sažetak

Cilj rada bio je utvrditi uticaj sušenja raspršivanjem na kvalitet UF retenata u prahu. Razlike su utvrđene za sadržaj 5-HMF u toku 8 meseci skladištenja pri temperaturama od 4°C i 37°C. Nisu utvrđene značajne promene za ukupne proteine i proteinske frakcije.

Summary

The experiments were carried out with the aim to establish the effect of spray drying on protein quality in UF retentate powders.

The changes were found in 5-HMF content during 8 months of storage at 4 °C and 37 °C. No significant changes were found in total proteins and protein fractions.

Uvod

Faktori koji utiču na kvalitet sušenih mlečnih proizvoda su: sastav sirovine, parametri i tehnika sušenja, ostale operacije u tehnološkom procesu proizvodnje, skladištenje i fizičko-hemijske osobine proizvoda (Carić, 1985; Carić i Kalab, 1987).

Sušenje se obavlja na nekoliko načina:

- valjcima (u atmosferskom pritisku ili pod vakuumom);
- raspršivanjem (u 1, 2 ili 3 stepena);
- liofilizacijom;
- sušenjem u peni.

Sušenje raspršivanjem danas je daleko najviše eksploatisan sistem sušenja koji se poslednjih godina usavršava zahvaljujući mnogobrojnim istraživanjima.

Tokom termičkog tretmana dešavaju se značajne promene u proteinima mleka. Kazein podleže defosforilaciji, raskidaju se peptidne veze, izdvaja glikomakropeptid iz χ -kazeina, što je praćeno strukturnom modifikacijom kazeinske micelle. Proteini surutke (pretežno β -laktoglobulin) denaturišu, imunoglobulini se inaktiviraju i pojavljuju se aktivne SH-grupe i H_2S .

Interakcijom proteina surutke i kazeina oslobađa se amonijak i formira kompleks između χ -kazeina i β -laktoglobulina. Primenom termičkog tretmana odvija se reakcija između aldehidne grupe laktoze i amino grupe amino-kiselina uz nastanak tamno obojenih produkata (Maillardove reakcije).

Mnogi autori su istraživali uticaj parametara i tehnike sušenja na kvalitet i posebno na proteine mleka. Tako Lukač-Skelin i Hansen (1978) navode da se delovanjem toplote na proteine denaturišu kazein i serum proteina. Pri denaturaciji serum proteina (pretežno β -laktoglobulina) oslobađaju se aktivne SH-grupe i izdvaja H_2S , usled čega nastaje ukus na kuvano koji se tokom skladištenja često gubi. Harper i Hall (1976) navode da nastale SH-grupe smanjuju redoks potencijal i deluju kao antioksidansi. Po Kingu (1966) tokom sušenja vezuju se kazeinske micelle preko vodoničnih veza. Kada je 50% proteina surutke denaturisano, dolazi do interakcije β -laktoglobulina i γ -kazeina.

Valent (1975) je uočio promene izazvane Maillardovom reakcijom kod punomasnog mleka u prahu skladištenog na temperaturi od 19° i 46 °C.

Uticaj spray postupka sušenja na fizičko-hemijski, organoleptički i mikrobiološki kvalitet bogaćenih mlečnih napitaka u suvom stanju tokom osmomesecnog skladištenja na sobnoj temperaturi istraživali su Carić i sur. (1983); Milanović i sur. (1983).

Na XX Internacionalnom kongresu tehnologije mleka u Parizu 1978. godine u oko 20 radova predstavljeni su rezultati istraživanja kvaliteta mleka u prahu dobijenog različitim postupcima sušenja, promene komponenata u toku tehnološkog procesa proizvodnje i skladištenja, fizičko-hemijske osobine proizvoda i drugo. Međutim, nema podataka o sušenju retentata mleka posle UF i kvaliteta proteina u retentatu u prahu.

Jimenez-Flores i Kosikowski (1985) istražili su kvalitet retentata obranog mleka sušenog raspršivanjem i liofilizacijom. Prah retentata obranog mleka dobijen raspršivanjem imao je dobru rastvorljivost, a slabu sposobnost dispergovanja (dispersibility) i tonjenja (sinkability). Zbog toga je cilj ovog rada istraživanje uticaja sušenja retentata mleka raspršivanjem na kvalitet proteina tokom skladištenja dobijenog retentata u prahu.

Metodi istraživanja

Za proizvodnju retentata u prahu korišćen je retentat dobijen ultrafiltracijom mleka u mlekari »Somboled« Sombor, na industrijskom postrojenju firme DDS, Pasilac, Danska, na modulu tipa 35-GR-6-P₁. Retentat u prahu dobijen je sušenjem retentata suve materije 20,27 i 34% u laboratorijskim uslovima korišćenjem spray sušnice tipa LAB₁, firme Anhydro, Copenhagen, Danska, pri sledećim parametrima sušenja: temperatura ulaznog vazduha 220 °C, temperatura izlaznog vazduha 90 °C, snaga grejača vazduha 5 KW, napon struje 180 V i jačina struje 0,8 A. Uzorci su raspršivani centrifugalnim diskom. Retentati u prahu skladišteni su 8 meseci na temperaturama od 4° i 37 °C.

U retentatu u prahu analiziran je sadržaj:

- ukupnih proteina makrometodom po Kjeldahlu (Pejić i Đorđević 1972), nekazeinskog azota, neproteinskog azota i proteoza i peptona metodom po Samuelu i Rowlandu (1983);
- kazein, serum proteini i pravi proteini dobijeni su računskim putem po Rowlandu (1938);
- sadržaj 5-HMF-a metodom po Keeneyu i Bassetteu (1959).

Rezultati i diskusija

Rezultati istraživanja ukupnih proteina i pojedinih frakcija u retentatu u prahu tokom 8-mesečnog skladištenja prikazani su u tablicama 1—6.

U tablici 1 prikazani su rezultati istraživanja sadržaja proteinskih frakcija i 5-HMF u retentatu u prahu s 20% SM pre sušenja, skladištenog na temperaturi od 37 °C. Ukupan sadržaj proteina u retentatu u prahu s 20% SM pre sušenja nakon proizvodnje iznosio je 32,87%, da bi na kraju 8-mesečnog skladištenja na 37 °C iznosio 31,71%. Kao što se iz tablice vidi, tokom skladištenja dešavaju se uglavnom minimalne promene u sadržaju ukupnih proteina, nekazeinskog azota, neproteinskog azota, proteoza i peptoza, kazeina, albumina i globulina i čistih proteina.

Količina 5-hidroksimetilfurfurala je pokazatelj intenziteta Maillardovih reakcija. Maillardove reakcije započete tokom termičkog tretmana nastavljaju se i tokom skladištenja i viša temperatura skladištenja ih intenzivira. To potvrđuju i rezultati istraživanja retentata u prahu. Sadržaj 5-HMF u retentatu u prahu nakon proizvodnje iznosio je 37,97%, a na kraju perioda skladištenja na temperaturi od 37 °C povećao se oko 4 puta. U tablici 2 prikazani su rezultati istraživanja istog retentata u prahu, skladištenog na 4 °C. Očigledno je da je minimalan porast količine 5-HMF na kraju 8 meseci skladištenja 46,46 u odnosu na početnu vrednost 37,97 ($\mu\text{mol/l}$). Značajnih razlika u sadržaju ukupnih proteina i ostalih proteinskih frakcija uzorka skladištenog na 4 °C u odnosu na vrednosti dobijene skladištenjem istog retentata na 37 °C nema.

Tablica 1. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 20% SM skladištenog na temperaturi 37°C tokom 8 meseci

Table 1. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 20% SM Stored at 37°C During 8 Months

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s								
	1	31	61	91	121	151	181	211	241
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	32,87	32,60	32,06	31,53	32,15	31,53	31,08	31,71	31,71
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,437	0,549	0,543	0,538	0,526	0,549	0,526	0,549	0,560
3. Neproteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,137	0,224	0,123	0,022	0,112	0,134	0,090	0,112	0,112
4. Proteoze i peptoni, % Proteoses Peptons	0,269	0,224	0,258	0,292	0,381	0,269	0,268	0,336	0,336
5. Kazein, % Casein	30,08	29,1	28,60	28,10	28,80	28,03	27,73	28,20	28,13
6. Albumini i globulini % Albumins Globulins	0,22	0,64	1,03	1,43	0,21	0,93	1,07	0,64	0,71
7. Pravi proteini, % Real Proteins	32,01	31,17	31,28	31,39	31,44	30,67	30,51	30,99	30,99
8. 5-HMF ($\mu\text{mol/l}$)	37,97	56,17	80,76	105,35	126,44	137,8	117,86	116,99	143,94

Tablica 2. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 20% SM skladištenog na temperaturi 4°C tokom 8 meseci**Table 2. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 20% SM Stored At 4°C During 8 Months**

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s									
	1	31	61	91	121	151	181	211	241	
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	32,87	32,41	32,37	32,33	31,90	31,17	31,08	31,08	31,17	
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,437	0,504	0,537	0,571	0,549	0,515	0,504	0,482	0,549	
3. Nепroteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,134	0,202	0,157	0,112	0,112	0,112	0,067	0,134	0,157	
4. Proteoze i peptoni, % Proteoses Peptons	0,269	0,291	0,336	0,381	0,246	0,246	0,202	0,180	0,157	
5. Kazein, % Casein	30,08	29,19	28,94	28,69	28,40	27,89	27,87	28,01	27,67	
6. Albumini i globulini, % Albumins Globulins	0,22	0,07	0,28	0,50	1,22	1,00	1,50	1,07	1,50	
7. Pravi proteini, % Real Proteins	32,01	31,12	31,37	31,62	31,18	30,46	30,65	30,23	30,17	
8. 5-HMF ($\mu\text{mol/l}$)	37,97	31,59	37,25	42,92	48,04	51,10	59,59	34,39	46,46	

U tablici 3 i 4 prikazane su promene sadržaja proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 27% SM skladištenog na 37° i 4 °C tokom 6 meseci skladištenja. Kao i kod prethodnog retentata u prahu s 20% SM, nema značajnih razlika u sadržaju ukupnih proteina i ostalih proteinskih frakcija retentata u prahu s 27% SM skladištenog na 37° i 4 °C. Nakon 8 meseci skladištenja sadržaj ukupnih proteina retentata u prahu skladištenog na 37 °C iznosio je 33,94%, a kod uzorka skladištenog na 4 °C, 33,58%; sadržaj nekazeinskog azota na kraju skladištenog perioda u uzorcima je iznosio 0,582%, odnosno 0,538%, respektivno (tablica 3 i 4).

Najznačajnije razlike su konstatovane takođe kod sadržaja 5-HMF u uzorcima. Tokom 8 mesečnog skladištenja povećava se sadržaj 5-HMF s manjim nepravilnostima u uzorcima retentata skladištenog na 37° i 4 °C. Sadržaj 5-HMF u retentatu u prahu s 27% SM je za oko 2 puta veći kod uzorka skladištenog na 37 °C (132,39 $\mu\text{mol/l}$, tablica 3) nego kod uzorka skladištenog na 4 °C (64,14 $\mu\text{mol/l}$, tablica 4), što se i očekuje.

Kod retentata u prahu s većom koncentracijom suve materije od prethodne (34% SM) tokom 8-mesečnog skladištenja na 37° i 4 °C izrazitija je razlika u sadržaju 5-HMF. Sadržaj 5-HMF je iznosio 212,19 $\mu\text{mol/l}$ kod uzorka skladištenog na 37 °C (tablica 5), što je za 2,42 puta više nego kod uzorka skladištenog na 4 °C (49,96 $\mu\text{mol/l}$, tablica 6). Promene sadržaja frakcija u uzorcima retentata s 34% SM tokom 8 mesečnog skladištenja na temperaturi od 37° i 4 °C takođe su minimalne (tablica 5 i 6).

Tablica 3. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 27% SM skladištenog na temperaturi 37°C tokom 8 meseci**Table 3. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 27% SM Stored at 37°C During 8 Months**

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s								
	1	31	61	91	121	151	181	211	241
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	35,28	34,58	33,90	33,23	33,94	33,76	33,67	33,94	33,94
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,549	0,549	0,554	0,560	0,538	0,515	0,526	0,560	0,582
3. Nепroteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,202	0,157	0,089	0,022	0,067	0,067	0,067	0,134	0,112
4. Proteoze i peptoni, % Proteoses Peptons	0,201	0,246	0,313	0,381	0,381	0,291	0,336	0,314	0,336
5. Kazein, % Casein	31,78	31,08	30,36	29,65	30,51	30,48	30,32	30,37	30,23
Albumini i Globulini									
6. Albumini i globulini, % Albumins Globulins	0,93	0,93	0,96	1,00	0,57	1,00	0,78	0,71	8,85
7. Pravi proteini, % Real Proteins	33,99	33,58	33,33	33,09	33,51	33,33	33,25	33,09	33,23
8. 5-HMF (μmol/l)	55,65	65,62	94,71	123,81	105,09	134,84	125,56	129,67	132,39

Tablica 4. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 27% SM skladištenog na temperaturi 4°C tokom 8 meseci**Table 4. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 27% SM Stored at 4°C During 8 Months**

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s								
	1	31	61	91	121	151	181	211	241
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	35,28	36,44	35,72	35,01	33,94	33,58	33,49	33,49	33,58
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,549	0,560	0,515	0,470	0,493	0,526	0,512	0,526	0,538
3. Nепroteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,202	0,112	0,078	0,045	0,090	0,112	0,067	0,134	0,090
4. Proteoze i peptoni, % Proteoses Peptons	0,201	0,381	0,280	0,179	0,313	0,291	0,157	0,180	0,179
5. Kazein, % Casein	31,78	32,86	32,43	32,01	30,80	30,23	30,23	30,14	30,15
Albumini i globulini, % Albumins Globulins									
6. Albumini i globulini, % Albumins Globulins		0,43	1,00	1,57	0,57	0,78	1,84	1,35	1,72
7. Pravi proteini, % Real Proteins	33,99	35,71	35,22	34,73	33,37	32,87	33,07	32,64	33,01
8. 5 HMF (μmol/l)	55,65	40,25	42,89	45,54	60,72	68,29	70,26	31,85	64,14

Tabela 5. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 34% SM skladištenog na temperaturi 37°C tokom 8 meseci**Table 5. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 34% SM Stored at 37°C During 8 Months**

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s								
	1	31	61	91	121	151	181	211	241
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	35,91	35,98	35,72	35,47	35,47	35,10	35,10,	35,10	35,19
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,504	0,571	0,515	0,459	0,549	0,526	0,493	0,526	0,560
3. Nепroteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,090	0,157	0,089	0,022	0,090	0,067	0,090	0,112	0,090
4. Пртеозе i peptoni, % Proteoses Peptons	0,224	0,291	0,291	0,292	0,358	0,202	0,224	0,246	0,313
5. Kazein, % Casein	32,69	32,34	32,44	32,54	31,97	31,75	31,96	31,75	31,62
6. Albumini i globulini, % Albumins Globulins	1,21	0,78	0,85	0,92	0,64	1,64	1,14	1,07	1,00
7. Pravi proteini, % Real Proteins	35,33	34,98	35,15	35,33	34,90	34,67	34,53	34,39	34,62
8. 5-HMF (μmol/l)	41,39	43,57	71,94	100,32	115,67	122,54	120,22	107,19	121,19

Tablica 6. Sadržaj proteinskih frakcija u retentatu u prahu s 34% SM skladištenog na temperaturi 4°C tokom 8 meseci**Table 6. The Content of Protein Fractions in Retentate Powder With 34% SM Stored at 4°C During 8 Months**

R. br. Komponenta Component No.	D a n i D a y s								
	1	31	61	91	121	151	181	211	241
1. Ukupni proteini, % Total Proteins	35,91	35,98	35,76	35,55	35,28	34,83	35,19	35,10	34,83
2. Nekazeinski azot, % Non Casein Nitrogen	0,504	0,470	0,464	0,459	0,482	0,470	0,504	0,504	0,526
3. Nепroteinski azot, % Non Protein Nitrogen	0,090	0,090	0,134	0,179	0,090	0,090	0,090	0,112	0,112
4. Proteoze i peptoni, % Proteoses Peptons	0,224	0,358	0,224	0,090	0,268	0,224	0,179	0,202	0,202
5. Kazein, % Casein	32,69	32,98	32,80	32,62	32,21	31,84	31,98	31,89	31,48
6. Albumini i globulini, % Albumins Globulins	1,21	0,14	0,67	1,21	0,79	0,99	1,50	1,21	1,35
7. Pravi proteini, % Real Proteins	35,33	35,41	34,91	34,41	34,71	34,26	34,62	34,39	34,12
8. 5-HMF (μmol/l)	41,39	25,20	27,95	30,71	44,80	60,90	60,20	36,05	49,96

Zaključci

U uzorcima retentata u prahu veći je sadržaj ukupnih proteina i istraživanih proteinskih frakcija (nekazeinskog azota, neproteinskog azota, proteoza i peptona, kazeina i globulina i pravih proteina) i 5-HMF nego u punomasnom ili obranom mleku u prahu koji se nalaze u literaturi.

Na bazi navedenih rezultata može se zaključiti da u uzorcima retentata u prahu sa sadržajem proteina od 32,87 do 35,91⁰/₀ tokom 8-mesečnog skladištenja na temperaturi od 4 °C i 37 °C ne dolazi do bitnih promena sadržaja ukupnih proteina i proteinskih frakcija. U uzorcima retentata u prahu koji su skladišteni na 37 °C veći je sadržaj 5-HMF nego u uzorcima skladištenim na 4 °C.

Literatura

- CARIĆ, M.: »Tehnologija mleka 1. Koncentrisani i sušeni proizvodi«, Naučna knjiga, Beograd, 1985.
- CARIĆ, M., KALAB, M. (1987): **Food Microstructure** 6, 171—180.
- LUKAČ — SKELIN, J., HANSEN, P. S. (1978): **Mljekarstvo**, 28, 32—37.
- HARPER, W. J., HALL, W. C.: Dairy Technology and Engineering, The Avi Publishing Company, Westport, 1976.
- KING, N. (1966): **Dairy Sci. Abst.**, 28, 105—118.
- VALENT, M. (1975): **Pol'nohospodarstvo**, 21, 150, 162.
- CARIĆ, M., MILANOVIĆ, S., GAVARIĆ, D. (1983): **Hrana i ishrana**, 24, 5—6.
- MILANOVIĆ, S., CARIĆ, M., GAVARIĆ, D. (1983): **Mljekarstvo**, 53, 355—363.
- JIMENES-FLORES, KOSIKOWSKI, F. V. (1985): **Dairy Sci. Abst.**, 2603.
- PEJIĆ, O., ĐORĐEVIĆ, J.: Mlekarski praktikum, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva SR Srbije, Beograd, 1972.
- ROWLAND, J. S. (1938): **J. Dairy Res.**, 9, 42—47.
- KEENEY, M., BASSETTE, R. (1959): **J. Dairy Sci.**, 42, 945—960.